

Nina Cieřlik

Uniwersytet Rzeszowski

**OCALIĆ OD ZAPOMNIENIA „MAŁE OJCZYZNY” I SIEBIE.
SPRAWOZDANIE Z CYKLU SPOTKAŃ
Z PROFESOREM FLORIANEM ŚMIEJĄ**

W dniach 9–11 maja 2011 roku w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Rzeszowskiego odbył się cykl spotkań z Florianem Śmieją, którego biografia i twórczość splatają się z kluczowymi wydarzeniami XX wieku. Urodzony w 1925 roku w górnośląskich Kończycach (obecnie część Zabrze), w wieku czternastu lat wywieziony na roboty przymusowe do Niemiec, skąd po trzech latach zbiegł do Belgii, a następnie do Anglii i Szkocji, nie przeczuwał, że emigracja stanie się jego podróżą i wyzwaniem. Wykształcony za granicą (rozprawa doktorska *Alonso de Ledesma and the Rise of the Religious Concepti*), ukształtowany przez wielokulturowość, znający języki obce, oswajał emigracyjną rzeczywistość. W Londynie, który stał się dla niego miejscem względnej wolności, wraz z innymi polskimi pisarzami współtworzył grupę kontynentczyków, redagował „Merkuriusza” (1957–1958) oraz „Kontynenty” (1962–1964). Funkcję wykładowcy, redaktora łączył z pracą twórczą (pierwszy tomik poetycki *Czuwanie u drzwi*, 1953) i życiem osobistym (w 1954 roku poślubił Zofię Poniatowską). W 1969 roku wraz z żoną i czwórka dzieci (w 1961 przyszła na świat pierwsza córka Anna Maria, w 1963 syn Marek Józef, w 1964 Barbara Teresa i w 1969 roku Juliusz Piotr) Śmieja wyjechał do Kanady. To tu aż do emerytury pełnił funkcję wykładowcy iberystyki na Uniwersytecie Ontario w London. Od 1962 roku wielokrotnie przyjeżdżał do Polski, by na krajowych uniwersytetach pomagać w szkoleniu przyszłych iberystów. Silna potrzeba pisania zaowocowała wydawanymi niemal regularnie od 1953 roku tomikami poezji, trzema tomami *Zbliżeń i kontaktów*, reportażami z licznych podróży i artykułami będącymi reakcją na bieżące wydarzenia polityczne i kulturalne. Życiorys, jak i cała twórczość Floriana Śmiei stanowią niezwykle źródło dla badaczy polskiej literatury emigracyjnej. Gromadzone przez dziesiątki lat archiwalia, dzięki wieloletniej przyjaźni pracowników Instytutu Filologii Polskiej (zwłaszcza dzięki staraniom

dr hab. prof. UR Jolanty Pasterskiej) z profesorem Florianem Śmieją, w 2010 roku trafiły do Pracowni Badań i Dokumentacji Kultury Literackiej działającej w Instytucie Filologii Polskiej UR.

Materiały przekazane przez prof. Floriana Śmieję dokumentują życie Polaków na emigracji z punktu widzenia socjologiczno-historycznego, a także stanowią bezcenny dar dla historyków literatury. Wśród przekazanych materiałów znajdują się między innymi: zbiory poezji, maszynopisy i rękopisy (wiersze, reportaże, tłumaczenia), 103 reportaże, kompletne roczniki „Kontynentów”, numery „Merkurium”, „Pamiętnika Literackiego” (londyńskiego), 37 bloków korespondencji (np. z Janem Darowskim, Markiem Pytaszem, Wojciechem Gniatczyńskim), 72 bloki listów do Floriana Śmiei, korespondencja z uniwersytetami, redakcjami pism („Związkowca”, „Pamiętnika Literackiego”), kronika Polskiego Klubu Dyskusyjnego, utwory prozatorskie oraz tomiki poezji innych autorów (wiele z dedykacjami, np. Zbigniewa Herberta, Czesława Miłosza, Józefa Bujnowskiego), dyplomy, fotografie, dokumenty osobiste (np. akt urodzenia, książeczka wojskowa wydana przez Polish Resettlement Corps).

W dniu 9 maja 2011 roku profesor Florian Śmieja i JM Rektor Uniwersytetu Rzeszowskiego prof. dr hab. Stanisław Uliasz dokonali uroczystego otwarcia Archiwum Floriana Śmiei, mieszczącego się w Pracowni Zbiorów Specjalnych Biblioteki Uniwersytetu Rzeszowskiego. Podczas tego wydarzenia głos zabrali dyrektor Instytutu Filologii Polskiej dr hab. prof. UR Marek Stanisław, pomysłodawczyni archiwum i kierownik Pracowni Badań i Dokumentacji Kultury Literackiej wicedyrektor Instytutu Filologii Polskiej dr hab. prof. UR Jolanta Pasterska oraz dyrektor Biblioteki Uniwersytetu Rzeszowskiego dr Bożena Jaskowska. Wszyscy podkreślili niezwykłą wagę przekazanych archiwaliów dla badaczy literatury emigracyjnej. Dar ten pozwoli ocalić od zapomnienia dorobek polskiej literatury i kultury tworzony poza granicami kraju. Z archiwaliów mogą korzystać w celach naukowych badacze literatury emigracyjnej, historycy, socjolodzy, studenci, a także osoby zainteresowane życiem i twórczością Floriana Śmiei. Otwarcie archiwum towarzyszył wernisaż *Powikłane ścieżki. Biografia Floriana Śmiei – żołnierza – emigranta – poety – tłumacza – wykładowcy*. Autorka wernisażu – mgr Nina Cieślik – spośród bogatych archiwaliów osobistych i zawodowych wybrała i zaprezentowała te, które stanowiły esencję emigranckiej biografii Floriana Śmiei.

Wieczorem odbył się wieczór autorski prowadzony przez dr hab. prof. UR Jolantę Pasterską, połączony z promocją książki Floriana Śmiei *Zbliżenia i kontakty po raz trzeci*. Najnowsza książka profesora zbudowana jest z mikrohistorii odsłaniających delikatną tkanę prowincjonalnego śląskiego życia, wojennych i powojennych losów pisarza oraz jego całego pokolenia. Autentyczność, erudycja, mocne akcenty autobiograficzne zaciękały licznie zgromadzonych uczestników wieczoru autorskiego. Podczas tego wydarzenia Florian Śmieja od-

czytał wybrane wiersze ze swoich tomików, fragmenty wcześniejszych autonomicznych tomów *Zbliżeń i kontaktów* oraz tomu najnowszego. Obszernie odpowiadał też na pytania uczestników wieczoru autorskiego.

W dniu 10 maja pracownicy Instytutu Filologii Polskiej, studenci, doktoranci i zaproszeni goście uczestniczyli w sympozjum naukowym „*Małe ojczyzny*” w *twórczości pisarzy emigracyjnych*, które odbyło się w auli im. Stanisława Piłonia. Uczestników i gości powitała wicedyrektor Instytutu Filologii Polskiej dr hab. prof. UR Jolanta Pasterska. Uroczystego otwarcia sympozjum dokonał dyrektor Instytutu Filologii Polskiej dr hab. prof. UR Marek Stanisz. Obradom przewodniczyli dr hab. prof. UR Marek Stanisz oraz prof. dr hab. Zbigniew Andres. Wstępem do dyskusji plenarnej były trzy referaty: prof. Floriana Śmiei *Lament nad Opolszczyzną*, mgr Niny Cieślik „*Programowana busola*” – *tętno małej ojczyzny w biografii i twórczości Floriana Śmiei* oraz dra Jana Wolskiego *Toronto nad Uherką Wacława Iwaniuka*.

Następnie głos zabrała dr Anna Jamrozek-Sowa, która omówiła zagadnienie *Radom Romanowiczowej*. Prelegentka podkreśliła, że pamięć ojczyzny u Zofii Romanowiczowej to wspomnienie Radomia, „pamięć emocji”. Kolejna prelegentka, mgr Barbara Trygar, wygłosiła referat *Nachtraglichkeit, czyli „Powidok” domu Kazimierza Brauna*. Zauważyła, że źródło doświadczenia jest systemem alternatywnym, a zarazem dopełniającym się z pamięcią czysto mnemotechniczną. Człowiek przekształca ten ślad pamięciowy w obraz, by powrócić do idei ukształtowanej w dzieciństwie. Dr Janusz Pasterski wygłosił referat *Palestyńskie dzieciństwo Andrzeja Buszy*. Podkreślił, że biografia Andrzeja Buszy jest z jednej strony charakterystyczna dla kontynentczyków, a z drugiej całkowicie indywidualna. Dla Buszy, który opuścił kraj przed pierwszym rokiem życia, Palestyna stała się miejscem dzieciństwa, „bańką polskości”, o której pisze bez nostalgicznego tonu. Mgr Monika Kołodziej omówiła zagadnienie „*Raju utraconego, ale przecież istniejącego*” – *obrazy Huculszczyzny w prozie Stanisława Vincenza i Wita Tarnawskiego*. Podkreśliła, że dla obu pisarzy Huculszczyzna stała się mityczną krainą, do której nie udało się im powrócić.

Dr hab. prof. UR Jolanta Pasterska wygłosiła referat na temat „*W tych lasach jest Dom*”. *Białowieża w prozie Janiny Kowalskiej*. Prelegentka omówiła zagadnienie wieloznacznego pojmowania „powrotu do domu”. Prof. dr hab. Zbigniew Andres wygłosił referat na temat *Małej ojczyzny Adama Lizakowskiego*, wskazując na obecny u Lizakowskiego dramat egzystencjalnego rozdarcia między Polską a krajem osiedlenia oraz na mit małej ojczyzny tworzony na trzech płaszczyznach.

Celem sympozjum było zasygnalizowanie rozumienia i funkcjonowania motywu „małych ojczyzn” w twórczości pisarzy emigracyjnych. Refleksji badawczej poddano różnorodny sposób przedstawiania „kraju lat dziecińczych” przez pisarzy i pisarki tworzących poza granicami kraju. Wiele uwagi poświęcono

funkcji inspiratorskiej i mitotwórczej „małych ojczyzn” w twórczości pisarzy emigracyjnych. Motyw ten wiąże się ze wspomnieniem dzieciństwa (Florian Śmieja, Zofia Romanowiczowa, Andrzej Busza, Kazimierz Braun) wyjściem i powrotem (lub tylko jego wyobrażeniem) do domu, poszukiwaniem swoich korzeni (Janina Kowalska). Emigracyjne spojrzenie na „raj utracony” ma dla pisarzy różnorodne odcienie i barwy – przez nostalgię, mitologizację do oceny rzeczywistości i konfrontacji z mitem. Historyczne i kulturalne uwarunkowania sprawiły, że choć prelegenci znaleźli wspólny mianownik – pisarz emigracyjny – to paleta znaczeniowa „małej ojczyzny” nie została wyczerpana, a jedynie zasygnalizowana w swych różnobarwnych odcieniach. Obszernie przedstawiono zagadnienia związane z emigracją polistopadową i tzw. Drugą Wielką Emigracją, zwłaszcza w kontekście życia i twórczości kontynentczyków. W trakcie obrad panowała atmosfera sprzyjająca wymianie myśli oraz podejmowaniu inspirujących dyskusji, świadczących o tym, że temat sympozjum był trafny i wymaga godnego opracowania naukowego.

Cykl spotkań zakończyła wizyta profesora Śmiei i pracowników Instytutu Filologii Polskiej w Sanoku, gdzie spotkali się z przyjacielem, poetą Januszem Szuberem. Tutaj dyskusja potoczyła się wokół poruszanych w poezji przez obu twórców tematów, źródeł inspiracji i planów na przyszłość.